

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ БОСТАНДЫҒЫ, ТӘУЕЛСІЗДІГІ ЖӘНЕ АУМАҚТЫҚ
ТҮТАСТЫҒЫ ҮШІН КҮРЕСУШІЛЕР – ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАҢДАРЫ РЕТІНДЕ
БОРЦЫ ЗА СВОБОДУ, НЕЗАВИСИМОСТЬ И ТЕРРИТОРИАЛЬНУЮ ЦЕЛОСТНОСТЬ
КАЗАХСТАНА КАК ЖЕРТВЫ РЕПРЕССИЙ
FIGHTERS FOR FREEDOM, INDEPENDENCE AND TERRITORIAL INTEGRITY
OF KAZAKHSTAN AS VICTIMS OF REPRESSION**

ХҒТАР 03.20.00

**МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТИҢ ӨМІРІ МЕН ҚЫЗМЕТІ
АРХИВ ҚҰЖАТТАРЫНДА**

Маликова Сауле Зейнуллиновна^{1*}

¹Тарих ғылымдарының кандидаты, Солтүстік Қазақстан облыстық архивтің директоры. Қазақстан, Петропавл қ. E-mail: malikova_saule@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4777-0649>

*Автор-корреспондент

Аңдатпа. Қазақтың ұлы ақыны, азаттық үшін күресте жанын қиған аяулы ұлдарының бірі – Мағжан Жұмабаевтың ардақты аты арамызға оралғалы отыз жыл болып қалды. Осы кезеңде, әсіресе коммунистік идеология құрсауынан босанып, тарихи дамудың Тәуелсіз жолына түскеннен бері, Мағжан есімін қастерлеп, ақынның өмірі мен шығармашылығы жан-жақты зерттелуде. Әлеуметтік әділетсіздік құрсауын бұзып шығып, «Гуннан туған Күн ұлы» екендігін архив деректері арқылы дәлелдеп, Мағжан біздің заманымыз үшін де «Жастардың ой-санасының әміршісі» екенін өз халқы ғана емес бүкіл Түркі әлемі мойындап отырғанын халықаралық «Түріксой» ұйымының 2018 жылды «Мағжан жылы» деп жариялауы дәлел екенін көреміз.

Түйін сөздер: Мағжан Жұмабаев, ақын, «Шолпан» өлеңдер жинағы, Алаш қайраткерлері, Омбы облыстық қазақ комитеті, «Жас Азамат» газеті, «Бостандық туы» газеті, 1921-1922 жылдары Солтүстік Қазақстандағы ашаршылық, «Табалдырық» манифесі, Қызылжар, деректер, Тюрксой, архив.

МРНТИ 03.20.00

**ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МАГЖАНА ЖУМАБАЕВА
В АРХИВНЫХ ДОКУМЕНТАХ**

Маликова Сауле Зейнуллиновна^{1*}

¹Кандидат исторических наук, директор Северо-Казахстанского областного архива. Казахстан, г. Петропавловск, E-mail: malikova_saule@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4777-0649>

*Автор-корреспондент

Аннотация. Тридцать лет прошло с тех пор, как к нам вернулось почетное имя Магжана Жумабаева, великого казахского поэта, одного из его любимых сыновей, погибших в борьбе за свободу. В этот период, тем более что он освободился от тисков коммунистической идеологии и вступил на самостоятельный путь исторического развития, жизнь и творчество поэта подробно изучаются, почитая имя Магжана. Преодолевая социальную несправедливость и доказывая архивными данными, что Магжан есть «сын Солнца, рожденный от Хунна», не только его собственный народ, но и весь тюркский мир признает, что Магжан является «властителем умов молодежи» для нашего времени.

Ключевые слова: Мағжан Жұмабаев, поэт, сборник стихов «Шолпан», деятели Алаш, газета «Жас Азамат», омский областной казахский комитет, газета «Бостандық туы», голод 1921-1922 годах в Северном Казахстане, манифес «Табалдырық», Қызылжар, Тюрксой, архив.

IRSTI 03.20.00

LIFE AND WORK OF MAGZHAN ZHUMABAYEV IN ARCHIVAL DOCUMENTS

Malikova Saule Zeynullinovna^{1*}

¹Candidate of historical sciences director of the North Kazakhstan regional archive. Kazakhstan, Petropavlovsk. E-mail: malikova_saule@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4777-0649>

*Corresponding author

Abstract. Thirty years have passed since the honorable name of Magzhan Zhumabaev, the great Kazakh poet, one of his beloved sons who died in the struggle for freedom, returned to us. During this period, especially since he was freed from the grip of communist ideology and entered the independent path of historical development, the life and work of the poet are being studied in detail, honoring the name of Magzhan. Breaking through social injustice and proving through archival data that Magzhan is the "son of the sun born from Hun", not only his own people but the whole Turkic world recognizes that Magzhan is "the ruler of the minds of the youth" for our time. ", we can see that it is proof.

Key words: Magzhan Zhumabayev, collection of poems «Sholpan», newspaper «Zhas Azamat», Omsk regional Kazakh committee, newspaper «Bostandyk tuy», famine in 1921-1922 in North Kazakhstan, manifesto "Tabaldyryk", Kyzylzhar, Tyurkoy, archive, poet.

Кіріспе. Құжаттарға іздеу жүргізіп, анықтап, көзі көргендер мен туған – туыстарының естеліктері, ғалымдар мен өлкетанушылардың газет және журнал беттерінде Мағжан Жұмабаев (1893-1938) жөнінде жаңа деректер, оның өмір тағлымын, азамат, ақын, қайраткер тұлғасын ашуда жаңа қырларынан көрсетеді.

Мағжанның оқуы мен қызмет етуінде туған өлкесі Қызылжардың орны ерекше.

Қызылжарда Мағжанның тамаша туындылары жарыққа шықты, осында жанын тербеткен шабытпен Мағжан биік поэзия әлемінде талмай қалқып, алып ақынға айналды. («Туған жер», 382).

1915 ж. Уфа қаласындағы «Ғалия» медресесінде Мағжан жерлес досы Бекмұхамед Серкебаевпен, башқұрттың көрнекті ақын-жазушылары Шайқызада Бабишпен және Сәйфи Құдашпен оқуын жалғастырды:

«Шайқызада мен Мағжан екеуі біздің медресе мақтаныштары болды. Шығыстың барлық білімін меңгерген жас Мағжан өз замандастарын таң қалдырды. Ол араб-парсы және түркі текті тілдерді жетік білді – дейді Бекмұхамед Серкебаев өз естелігінде (СҚМА, 1370:1).

1912 жылы Қазанда Мағжанның «Шолпан» атты тұңғыш өлеңдер жинағы басылып шықты. Қазір біздің қолымызда ақының баспадан шыққан тұңғыш өлеңдер жинағы да бар. Бұл 1912 жылы Қазан қаласындағы Каримовтер баспаханасында басылып шыққан «Шолпан» кітабы. Кітап Қазақстан Ғылым академиясы әдебиет және өнер институтының ғылыми кітапханасының қолжазба бөлімінде сақталған. Осыған дейін әдебиет пен өнер зерттеушілері бұл басылымның елімізде сақталғанын білмей келген.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу жұмысының методологиясы объективтік, тарихилық, салыстырмалы талдау мен жинақтау қағидаларына сәйкес алынды. Тарихи құжаттар, деректер салыстырмалы әдіспен сараптаудан өткізіліп, архив деректерін талдау арқылы анықтауға талпыныс жасалды. Сонымен қатар кейінгі кезде қалыптасып келе жатқан тың бағыттағы ғылыми ой-пікірлер мен тұжырымдар, жаңа тарихи көзқарас тұрғысынан жазылған еңбектер басшылыққа алынған.

Талқылау. Мағжанның «Шолпан» өлеңдер жинағының тарихына келсек, жас ақынның әдемі өлеңдер жазып жүрген талабын, ұстазы, Ғалымжан Ибрагимов аңғарған. Ғ. Ибрагимов Мағжан өлеңдерінің қолжазбасын Қазандағы Каримовтар баспаханасына тапсырады, ол 1912 жылы кітап болып басылып шыққан.

Абайдың өлеңдер жинағы 1909 жылы Петербургте басылып шықса, іле сала жас Мағжанның кітабының жарық көруі оның танымал болып келе жатқан ақын екенін көрсеткен еді. Міне, енді сол Мағжанның алғашқы өлеңдер жинағымен баршамыз таныстыуға мүмкіндік туып отыр.

Кітаптың бас тақырыбының астына төрт жол эпиграф берілген:

Жетсе егер қорқынышты қара түнім,

Басса от, тілім қурап, шықпай тәнім.

Көңілашар, кеудеме жан кіргізер

Өлең – менің Шолпаным, Күнім, Айым.

Жинаққа автордың отыз өлеңі кірген: «Өлең», «Ант қайда?», «Жатыр», «Жазғы таң», «Атақты ақын, сөзі алтын, хакім Абайға», «Сорлы қазақ», «Туған жерім – Сасықкөл», «Бала мен түс», « Қазағым», «Бұлбұл» және т.б. Кітап 50 беттен тұрады. Соңында осы баспаханнан шыққан қазақ тіліндегі кітаптардың жарнама тізімі берілген.

Уфадан оралған Мағжан, қазақтың азаматтық ұраны болған «Оян қазақ!» өлеңдер жинағының авторы Міржақып Дулатовпен кездесіп, оның кеңесімен орыс және әлем әдебиетінің шығармаларымен танысады.

1917 жылдардағы Ақпан, Қазан төңкерістерінде Мағжанның саяси қызметі басталды. 1917 жылы сәуірдің 25-нен мамырдың 7-не дейін Ақмола, Атбасар, Омбы, Петропавл уездерінің делегаттары Омбы қаласында Ақмола облыстық қазақ съезін өткізді. Алаш қайраткері Ережеп Итбаев, бастаған ұйымдық комитет жұмысына Мағжан Жұмабаев қатысты. Мәжілісте 10 адамнан тұратын Омбы облыстық қазақ комитеті құрылды. Төрағасы Айдархан Тұрлыбаев. Сөйтіп, Қызылжар өлкесінде ұлттық мемлекеттік билік органдары қалыптаса бастады.

1917 жылы 21 шілдеде ашылған 1-ші жалпықазақ съезі Ресей мемлекеттілігі және оның құрамындағы Қазақстанның тағдырын қарап, «автономиялы тәуелсіз қазақ мемлекетін құру» идеясын ұсынды. Съезд Ресей құрылтайына депутаттыққа кандидаттар тізіміндегі ұлт зиялыларының ішінде Әлихан, Ахмет, Міржақып, Халелдермен бірге Мағжан да сайланды. Осылай Алаш саяси партиясының негізін қалаушылардың қатарында Мағжан Жұмабаев болғанын көреміз (СҚМА, 1:33).

Ал 1917 жылы желтоқсандағы бүкілқазақ II съезінде Алаш автономиясы жарияланып, Алаш Орда үкіметі құрылғанда, оның құрамында Солтүстік өңірдің өкілдері болды. Олар: Мағжан Жұмабаев, Айдархан Тұрлыбаев, Кошмұхамед Кеменгеров, Жұмағали Тілеулин, Ахмет Жанталин.

Мағжан өміріндегі аса бір бедерлі белес, оның қайраткерлігін айғақтайтын 1918-22 жылдар. 1918 жылы 30 шілдеде шыға бастаған, қазақтың ұлттық баспасөзінің тарихында елеулі орны бар «Жас азамат» газеті ұлт тәуелсіздігін жақтап, отаршылдық езгіге қарсы тұрған қазақ жастарының тұңғыш қоғамдық-саяси газеті болды. Мағжан Жұмабаевтың «Мен жастарға сенемін!» деген өлеңі осы газеттің 18 тамыз 1918 жылы 3-ші нөмірінде басылып шықты, Бұл өлең сол замандағы қазақ жастарының ел-жұрт алдындағы тарихи міндетін көрсетіп берген бағдарлама десе болғандай дей отыра, осы өлеңнің бірінші рет жариялануы дейміз.

Өлеңнің беташары ретінде «Жас Азамат» газеті мынадай сөздер жазыпты: «Жастар! Алда жүрген, Алаш жолына аянбай қызмет қылған адал жүрек ағалардан үлгі, өрнек алыңдар. Елдіктен, ерліктен айырылып, екі жүз жылдай еңсесі түскен елді ойлаңдар. Күнді - түн, жақынды – жат, пайданы – зиян деп жүрген, толық саяси хұқықтарын іздеп алуға ер жетіп, есі кірген елді ойлаңдар!» дейді, ал Мағжан өзінің атақты «Мен жастарға сенемін!» деген өлеңінде:

Арыстандай айбатты,

Жолбарыстай қайратты.

Қырандай күшті қанатты

Мен жастарға сенемін!..

Мағжан Жұмабаев 1920 жылдың басында Омбыда шыққан «Кедей сөзі» газетінің және кейінірек Петропавлда жарық көрген «Бостандық туы» (қазіргі облыстың «Солтүстік Қазақстан») газетінің жауапты редакторы болып тағайындалды. Сол газетте басылған «Автономия кімдікі?» - мақаласында Мағжан 1920 жылы 26 тамызда жарияланған қазақ автономиясы: «Айлы, күнді, қанды, отты тарихы бар; кең, бай, терең тілі, әдебиеті бар; басқаларға үйлеспейтін төресі, шаруасы бар – қазақтыкі. ...Жүз жылдар орыс ақсүйектері мен байларының тепкісінде елдігін ұмытпаған Алаштікі. «Аязды күні айналған, Бұлтты күні толғанған, Құрығын найзадай таянған, Қу толағай жастанған, Ер қазақтың автономиясы бұл!»

- деп, халыққа сөз тастап, қазақтың осы мемлекеттік құрылымын нығайтуға шақырады (Кедей сөзі, 1921).

Мағжан шығармаларында қоғамдық дамуды таптық жолмен қарауға қарсы шықты. Сондықтан да, басылым атауының «Кедей сөзінен» «Бостандық туына» алмастырылғаны Мағжанның тікелей қатысуымен жүргізілгені туралы пікірді де қолдаймыз.

1921-1922 жылдары Қазақстанды ашаршылық қамтыды. Ақмола губерниясында 1921 жылы наурызда 1021 мың адамның 472 мыңы аштыққа ұшыраған. Солтүстік Қазақстан облыстық архив деректері: «1921 ж. аяғында Аш босқындар күннен-күнге көбейіп барады. Петропавл және Атбасар уездерінде олардың саны отыз мыңнан асып кетті. Атбасар және Көкшетау уездерінде жергілікті 62 мың қазақ пен 30 мың орыс аштыққа ұшырады. Ал 1922 жылғы қаңтардың алғашқы 25 күнінде Петропавлда 70 адам аштан өлді, 105 адам ісіп-кепті. Дәл қазір 70 адамның мәйіті тамақ пунктінің қорасында үюлі жатыр. Коммуналдық шаруашылық бөлімі көшеде аштан өлгендерді жинап, көмуге үлгере алмауда. Ақпан айында жағдай тіпті асқынып кетті. Күн суытты. Жер-жерден үрейлі хабарлар келіп жетті. Аштық пен ажал аранын ашып, Қазақстанның солтүстігінен, орталыққа қарай жылжи тарап барады. Оны тоқтатар күш жоқ сияқты.

Көкшетау уезіндегі болыстарда аш-арықтар саны 150 мың адамға жетті, оның ішінде 130304 адам мүлде аш. Әсіресе қазақ болыстары қатты күйзеліс үстінде. Аштар қайыңның қабығын, ағаштың мүгін, тіпті ұн араласқан топырақ жеуге мәжбүр. Атбасар уезінде арам өлген малдардың терісін, сүйегін кеміруде»-деп мағлұматтар береді (СҚМА, 1:33).

1922 жылы 5 мамырда Қызылжарда аштыққа қарсы күрес жөніндегі төтенше комиссияның мәжілісі болды. Мәжіліске Көкшетау, Атбасар, Петропавл уездерінде орналасқан қазақ ауылдарының қиын жағдайы тұңғыш рет баса көрсетілді. Қабылданған қаулыда Помгол комиссиясының құрамына қазақтардан адам кіргізу туралы Мағжан Жұмабаевтың ұсынысы қабылданып, ол аштыққа қарсы күрес комиссиясының төрағаның орынбасары болып бекітілді.

Сол күні, 1922 жылы 5 мамырда, М. Жұмабаев Қостанай губкомының өкілдері ретінде Любимов пен Ключковты Семей губерниясына іс-сапарға жіберу қағазына қол қояды. Ертеңіне, яғни мамырдың 6-күні Иван Михайлович Бебен мен Георгий Елисеевич Сальниковты Петропавл уезі Вознесен болысы Надежда поселкесінің өкілдері ретінде Ақмола уезіне мал мен астық жинауға жіберіп, мандаттарына қол қояды.

Сол күні Мағжан аштыққа қарсы күрес үшін жедел түрде уездік Помголдің құрамына қазақ қызметкерлерін енгізу қажеттігін тағы да баса айтып, бұл жұмысқа Ерденев, Бегішев, Байғазин, Төкібаевті ұсынады (СҚМА, 3:134).

Мағжан мамырдың 22 – күні Жакупов Ғалымның Сарыайғыр, Келтесор, Тайынша, Жамантүз, Торанғұл болыстарына аштыққа ұшырағандарға көмек көрсетуге жібере отырып, нақты тапсырмалар берген. Жергілікті органдардың аштыққа ұшырағандардың тізімін, жедел түрде ақпарат беру, азық-түлік қорын есепке алып, аштарға дұрыс бөлінуіне, жиналған көмекті Помголдың рұқсатымен тарату қажеттігіне баса назар аударған.

24 мамырда мұхтасиб Абдухаликовқа мұсылман халқынан көмек жинап, оның 25 пайызын Помгол қорына, 75 пайызын Қызылжардың аштарына тарату туралы құжатқа қол қойған.

1922 жылғы 9 маусым күні ПОМГОЛ төрағасының орынбасары Жұмабаев губерниялық әскери комиссар Приморскийге қазақтың 100 жетім баласын және мүмкін болғанша орыс балаларын қамқорлыққа алуды сұрап, хат жолдайды (СҚМА, 3:238).

1922 жылғы 11-маусым күні Мағжан «Мир труда» газетінде мақала жазып, қазақ даласындағы аштықтың тұтас ұлтқа қатер төндіріп отырғанын көрсетіп, ащы шындықты жайып тастайды: «С осени 1921 года наша Акмолинская губерния сделалась ареной смертного шествия немого царя. С тех пор киргизы нашей губернии на почве голода переживают те же испытания и страдания, каковым в течение двух лет подвергнуты их братья в верхних губерниях Киргизской Республики. Перед мной лежат официальные отношения нескольких Киргизских волисполкомов Петропавловского и Кокчетавского уездов. Именалинский волисполком пишет: «В нашей волости голод начал сильно чувствоваться с ноября 1921 года. Все бедное население волости до осени, съев весь свой скот, всю зиму поголовно занималось скотокрадством. Небывалый джугт прошлой зимы скопил почти весь скот, каковой сократился до 70 процентов. Люди пухнут и умирают... На почве голода разрушается, киргизские хозяйства и сам народ подвергнут нравственному разложению. Пора услышать стон Сары-Арки

и понять полное страданий жуткое молчание киргизского народа» (Газета «Мир труда», 1922). Осылай жасанды туған аштықтың зардаптарына өкіметтің назарын аударып қана қоймай, Мағжан аштыққа ұшыраған халыққа тікелей көмек ұйымдастырудың бел ортасында жүрді.

Кеңес үкіметі Мағжанның бұл белсенділігін сырт қалдырмады. Алғашында ақынның шығармаларына тыйым салудан басталған қудалау, біртіндеп оның Қызылжарын тастап, бас сауғалауға мәжбүр етті.

Мағжан ғұмынамасының іздері жақында Ресейдің әлеуметтік-саяси тарих архивінде (Москва қ.) де бар екені анықталды. Айталық, 1917 жылдың наурызынан қарашаға дейін Ақмола облыстық қазақ комитеті ағарту бөлімінің меңгерушісі болған.

1922-1923 жылдары Ташкентте қазақ оқу-ағарту институтының лекторы (оқытушысы), Түркістан Республикасы мемлекеттік ғылыми Кеңесі құрған Қазақстанды зерттеу қоғамы төрағасының орынбасары.

Қоғам төрағасы Халел Досмұхаммедов, мүшелері: Мұхтар Әуезов, Мұхаметжан Тынышпаев, Александр Есполов. Қоғамның мақсаты – қазақ халқының мәдени дамуына жағдай жасау. (қазақ тілі мен терминологиясы, әдет-ғұрпы тарихы, ұлттық өнері, мектептерде сабақ беру, ғылым және өнер адамдарына қолдау).

1923 жыл Түркістан республикасының квотасымен Мағжан мемлекеттік стипендия алып, Москваға оқуға кетеді. Онда Жоғары көркем – әдебиет институтында (3 жылдық) 1924-1925 жж. оқыған.

Мағжанның өзі жазғандай, 1923 жылдың соңында Шығыс еңбекшілерінің коммунистік университетіне (КУТВ) штаттан тыс лектор қызметіне алынады. Сонымен қатар, Москвадағы КСРО халықтары кіндік бапасының қазақ-қырғыз бөліміне қызметке кірді. Өз шығармашылығымен қатар мекеменің арнаулы аудармасымен де айналысады (РГАЛИ, 337).

Мағжанның осы баспада басылып шыққан кітаптар тізімін айтсақ олар: «Сауатты бол» (Ересектердің сауатты болуына қолғабыс қылатын кітап), аудармалары: 2 бөлімнен тұратын В. Лениннің «Февральдан Октябрьге бет алу» (6000 дана), «Қара шаруа туралы» (8000 дана); М.Горькийдің «Сұңқар жыры», Вс. Иванов «Төрт әңгіме», Кременский мен Лонковичтың кітапшалары бойынша «Күркіреу, найзағай, электр» (4000 дана), Ж. Карревиннің «Дүниенің тарих, шаруа жағрафиясы және т.б.

Мағжанмен бірге Москвада Зылиха, қайын енесі Ғадам Жалтырова және он жасар інісі Сабыржан тұрған. Сабыржан Москваның № 19 мектебінде оқыған екен.

1923-1924 жылдары М. Жұмабаев ұсынған «Табалдырық» манифесі жөнінде тарих ғылымдарының докторы, профессор М. Қойгелдиев: «бұл Алаштың шығармашылық саласындағы ортақ ұстанымын білдірген бағдарламалық құжат болатын. Мағжан бұл құжатты Мәскеуде жүріп даярлап, елдегі түрлі орталықтарда жүрген белгілі қазақ зиялыларына, ең алдымен ақын, жазушы және журналистерге таратып, пікір білдірулерін, лажы болса баспасөзде жариялап, оны кең аудиториямен таныстыру жағын қарастыруларын өтінуі де сондықтан еді. «Табалдырықтың» авторы шығармашылық кемеліне жеткен Мағжан болатын, ал оның артында Әлихан Бөкейханов пен Ахмет Байтұрсынов сияқты ұлт-азаттық күрестің көшбастаушылары тұрды.

«Табалдырықтың» бағдарламалық күш-қуаты оның сол бір күрделі тарихи кезеңде қазақ қаламгерлері үшін ең өзекті қоғамдық мәселелерге қатысты өз тұжырымдарын ортаға салуында еді. Сондай-ақ, онда жасалынған тұжырымдар большевиктік билік ұсынған идеологиялық ұстанымдардан анағұрлым кең ауқымды еді, ал оның авторының жалпыадамзаттық құндылықтарды елеп-екшеу дәрежесіне көтерілгендігі анық аңғарылып тұрды. Манифестің ұстанымы: қазақ әдебиеті өзгеру жолында тұрған елінің өмірлік мәселелерінен тысқары бола алмайды, ол – уақыт ағымындағы ұлттың қоршаған ортаға, түрлі өзгерістерге, тұрмысқа деген өзіндік көзқарасы, философиясы. Басқаша айтқанда, әдебиет – таза ұлттық құбылыс» - деді («Солтүстік Қазақстан», 2009).

1927 жылы туған еліне қайтып оралып, 1929 жылға дейін Петропавлдағы қазақ педагогикалық техникумы мен кеңес-партия мектебінде қазақ тілі мен әдебиетінен сабақ берген. Архивімізде тынымсыз жүргізілген іздеу жұмыстарының нәтижесінде Мағжанның өзі толтырған анкеталық құжат табылды. Ақын бұл анкетаны 1927 жылы Петропавл қаласындағы орыс педтехникумында оқытушы болған кезінде толтырған. Құжаттың сұрақтарына жауап бере келіп, Мағжан:

1) Өзінің туған күні, айы мен жылын 1893 жыл 7 қараша,

2) Туған жерін – Петропавл уезі, Бейнетқор ауданы, алтыншы ауыл деп жазыпты.

Білімі туралы: 1) Омбыдағы мұғалімдер семинариясында төрт жыл оқып, 1917 жылы аяқтаған;

2) 1918 жылы мұғалімдер институтында оқығаны тың дерек;

3) Мәскеудегі әдебиет және көркемөнер институтына 1923 жылы түсіп, екі жыл оқыған, бірақ оқу орнын аяқтамағанын осы құжаттан көріп отырмыз.

Жұмысы: 1927 жылы Мағжан орыс педагогика техникумында қазақ тілінен сабақ берген. Бірақ, негізгі қызмет орны деп Петропавлдағы совет-партия мектебін атаған.

Ол анкетаны 1927 жылғы 12 желтоқсанда өз қолымен толтырып, құжат соңына Мағжан Жұмабаев деп өзінің қолын қойған (СҚМА, 535:43).

Осынау жаңа мағлұматтар 2018 жылы ақпан айының 15-20 күндері халықаралық Түріксоy ұйымының ұйымдастырумен, ақын атамыздың туғанына 125 жыл толуына орай, Анкарада өткен халықаралық симпозиумда жария етілді.

Мағжан 1937 жылдың наурыз айында Алматыға келеді. Сол жылы 30 желтоқсанда қайтадан тұтқындалып, «кеңес өкіметіне қарсы күрес жүргізіп, Жапонияның пайдасына шпиондық жасады», - деген жалған айыппен, ату жазасына кесіледі.

Зерттеу нәтижелері. Бұл мақаланы, зерттеушілер ең алдымен, Мағжан Жұмабайдың өзі жазған өмірбаянынан, тергеуде айтқан деректерден тек қана шындық тұрғысындағы мағлұмат ұсынуды мақсат етті. Халық арасында, анау айтыпты деген деректер тексерілді. Сенімсіздеріне орын берілген жоқ.

Қорытынды. Тәуелсіздік алған халқымыз сүйікті ұлын, жыр пайғамбарын қолынан түсірмей, төбесіне көтеріп, тағзым етті. 125 жылдық мерейтойы Қызылжар жерінде республикалық дәрежеде салтанатпен атап өтілді. Петропавлдың ең үлкен көшелерінің біріне есімі беріліп, қаланың вокзал бөлігінде еңселі ескерткіші орнатылды. Бір кезде өзі сабақ берген педтехникум орнындағы колледж де ұлы ақын атын алды. Оның кіндік қаны тамған Булаев ауданы Мағжан Жұмабаев атындағы аудан болып өзгертілді. Жыр пайғамбары Мағжан Жұмабаевтің өмірі мен шығармашылығы зерттеу жалғасуда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

Жұмабаев М. Туған жер. – Петропавл, 2008. – 382 б.

Кедей сөзі. – 1921. – 12 қаңтар.

Мир труда. – 1922. – 11 маусым.

Ресей мемлекеттік әдебиет және өнер архиві (РМӨӨИ). 596-қ. 1-т. 337-іс.

Солтүстік Қазақстан. – 2009. – 28 қазан.

Солтүстік Қазақстан мемлекеттік архиві (СҚМА). 1370-қ. 1-т. 1-іс.

СҚМА. 1370-қ. 1-т. 3-іс.

СҚМА. 1616-қ. 1-т. 1-іс.

СҚМА. 1616. 1-т. Іс 3.

СҚМА. 2-қ. 1-т. 535-іс.

References

Zhumabaev M. Tugan zher. – Petropavl, 2008. – 382 p.

Kedey sozy. – 1921. – January 12.

Mir truda. – 1922. – June 11.

Russian State Archive of Literature and Art (RSALA). F. 596. In. 1. C. 337.

Soltustik Qazaqstan. – 2009. – October 28.

State archive of North Kazakhstan (SANK). F. 1370. In. 1. C.1.

SANK. F. 1370. In. 1. C. 3.

SANK. F. 1616. In. 1, C. 1.

SANK. F. 1616. In. 1. C. 3.

SANK. F. 2. In. 1. C. 535.